

(۲) دویمه برخه

په سیمه ییزه حکومتولۍ کې مالي استقلالیت او اداري ځواکمنتیا په پخوانیو حکومتونو کې د والیانو او محلي ادارې څرنگوالی

محمد آصف ننگ

د اقتصاد خپرندوی مشر، له پکتیکا څخه

(۵) په پخوانیو حکومتونو کې د سیمه ییزه حکومتولۍ د ځواکمنتیا هڅې، آیا پخوانۍ هڅې او موډلونه کامیاب او نتیجه یي مثبت وه؟

د افغانستان د حکومتولۍ په بنسټیز دور یا د امیر عبدالرحمن خان په دوره کې د مرکزي او سیمه ییزه حاکمیتونو لندون د ښاغلي ډاکټر اشرف غني د جمهوري ریاست پخوانی مرستیال، محترم سرور دانش، چې اصلي نوم یې شیخ غلام سرور دانش دی او مسلکي زده کړې یې په دیني او مذهبي علومو کې دي او په عین وخت کې د دایکندي د والي، عدلیې وزیر او لوړو زده کړو وزیر پاتې شوی، نوموړی د فدرالیزم او سیمه ییزه حکومتولۍ په هکله ډیرې لیکنې او څېړنې لري، د «جستاری در باره فدرالیزم» کې داسې کاري:

«په افغانستان کې د سياسي او اداري نظام تاريخ ته که وگورو... د امير عبدالرحمن له وخت راهيسې، يو بشپړ مرکزي سيستم جوړ شو. د امان الله خان د واکمنۍ په پيل کې، اداري سيستم تعديل شو او د دولت د «اساسي تنظيم» تر عنوان لاندې اساسي قانون جوړ او د افغانستان د ملکي ادارو قانون «تقسيمات ملکيه» تصويب شو، چې له مخې يې د هغه وخت د افغانستان سيمه ييزې ادارې پنځه واحدونه درلودل چې لاندې کچې يې درلودې:

- ولایت، چې د «والی» په مشرۍ يې چارې پرمخ بيول کيدې.
- اعلی حکومت، چې د عالي واکمن يا «حاکم اعلی» په مشرۍ يې چارې پرمخ بيول کيدې.
- لوی حکومت، چې د لوی واکمن يا لوی حاکم په مشرۍ يې چارې پرمخ بيول کيدې.
- د حکومرانۍ حکومت، چې د واکمن يا حاکم په مشرۍ يې چارې پرمخ بيول کيدې.
- د علاقې يا سيمې حکومت، چې د علاقه دار يا «سيمه ييزه حاکم» په مشرۍ يې چارې پرمخ بيول کيدې.

دا په داسې حال کې وه چې په ټول افغانستان کې يوازې پنځه ولايتونه او څلور اعلی حکومتونه وو

پنځه ولايتونه:

د کابل ولايت، د کندهار ولايت، د هرات ولايت، د ترکستان ولايت، د قطغان او بدخشان ولايتونه دوی هر يوه با صلاحيت واليان يا نائب الحکومه مقامات درلودل.

څلور ستر يا اعلی حکومتونه:

لومړی: ختيځ اړخ يا د مشرقي سمت، دوهم: سويلي اړخ يا د جنوب سمت، دريم: فراه او څلورم: ميمنه، د دغو اعلی حکومتونو په راس کې اعلی حاکمان موجود وو.

د امير عبدالرحمن په وخت کې ولايتونه د نائب الحکومه تر ادارې لاندې وو او اعلی حکومتونه د حاکم اعلی په عنوان د پاچا تر ادارې لاندې وو، يوازې د کابل د نائب الحکومه مقام د «والي کابل» په نوم پيژندل کيده، په همدې توگه لوی يا ستر حکومتونه د لوی حاکم تر حکم او قوماندې لاندې وو، په تسلسلې لحاظ بيا واليان يا نائب الحکومه گان د اعلی حاکمانو تر قوماندې او قيوميت لاندې وو، په همدې توگه علاقداری د علاقه دار يا حاکم تر حکم او قوماندې لاندې وې.

پدې دوره کې، د لومړي ځل لپاره، د دولت ادارې د "مطلق مرکزي توب يا مرکزي تابعيت" حالت پريښود، کوم چې د امير عبدالرحمن خان له وخت راهيسې پيل او دوام درلود او حتی له هغه څخه مخکې يې هم دوام درلود، او د "غير مرکزي" حالت يې وموند، پدې معنی چې سيمه ييزې ادارې او په ولايتونو کې مرستيال واليانو او واليانو ته پراخ واکونه

ورکړل شوي وو . او د ځينو شواهدو څخه، دا جوته معلومېږي چې د " اداري نظام لپاره د غیر متمرکز کیدو سیستم په لور یو ډول حرکت او تمایل شتون درلود .

له دې شواهدو څخه، موږ کولی شو د افغانستان د لوی دولت یا دولت علیه افغانستان د اساسي قانون په 63 ماده کې ذکر شوي احکام نقل کړو، دا ماده وايي " : د ولایتي یا سیمه ییزه ادارې اصول یا اساسات په دریو اساسي قوانینو ولاړ دي:

اول د واکونو او صلاحیتونو پراخول «توسیع مآذونیت»، دویم د دندو جلاوالی «تفریق وظائف»، درېم د مسؤلیت ټاکل «تعیین مسوولیت» .

د اړوند مادې له مفرداتو څخه دا استنباط کیدی شي چې د ولایتي ادارې یو له اساسي اصولو څخه " د واکونو او صلاحیتونو پراخول " دي، یعنې د وړتیاوو پراخول او د واک غیرمرکزي کول یا تفویض صلاحیت، او دویم اصل د دندو ویش دی، د مرکزي او سیمه ییزه ادارو په کچه د واک تقسیم او درېم اصل د ولایتونو او ولایتي چارواکو حساب ورکول دي. د اداري قانون د اصولو له نظره حساب ورکول د یوې ادارې لخوا د هغه ادارې د اجراتو د نسبي خپلواکۍ او د غیرمرکزي کولو حالت ښه ده. د امیر عبدالرحمن خان په وخت کې د ولایتي واحدونو د وړتیاوو د پراخولو سره سره په هر ولایت کې یوه مشورتي شورا هم وه، چې نه یوازې یې مشورې ورکولې بلکې په مهمو مسائلو کې یې اجرائیوي واک هم درلود. د دې شوراگانو د وړتیاوو جزئیات د بنسټیز سازمان په اساسي قانون یا «نظامنامه تشکیلات اساسیه» کې ذکر شوي دي» .

د خلق او پرچم او مرحوم ډاکټر نجیب الله
د جمهوري ریاست په دورو کې د والیانو صلاحیتونه:

د حزب دیموکراتیک خلق افغانستان په دوره کې
د محلي ادارو او سیمه ییزه حکومتولۍ قوانین او مقررات

د طالبانو د ۱۴۲۱ د جمادی الاولی د ۲۰ مصوب، مسلسل گڼه ۷۹۳ چې د مرحوم امیر المؤمنین ملامحمد عمر مجاهد آخوند د ۴۶۰ گڼې فرمان له مخې توشیح شوې دی او هکذا د ۱۳۷۰ کال د میزان د ۱۵ او مسلسل گڼه ۷۵۳، «د سیمه ییزه ادارې قانون» په ۱۴مې مادې کې د والي دندې او واکونه چې نسبتاً زیات او کارنده ول څه داسې بیان شوې: البته په دواړو قوانینو کې همدغه د والیانو صلاحیتونه په عین محتوا مندرج او متذکر دي

۱۴مه ماده:

والي لاندې دندې او واکونه لري:

- د قانون له احکامو سره سم تر خپل نفوذ لاندې سیمو او مربوطه څانگو رهبري کول.
- د قانون له احکامو سره سم د سیمه ییز امنیت تامین او د اتباعو د حقونو ساتنه.
- د قانون په وړاندې د اتباعو، نارینه وو او ښځو دواړو، د مساوي حقونو اصل ته غاړه ایښودل.
- د ملي یووالي پیاوړتیا او د قومي او سیمه ییزو دښمنیو له منځه وړل.
- د ګټورو ټولنیزو دندو د ترسره کولو لپاره د اسانتیاوو په برابرولو کې د ولایت دننه د مربوطه څانگو، ادارو او تصدیو همکاري راجلبول.
- د نورو اړوندو سازمانونو او موسساتو سره د مثبتو او فعالو اړیکو رامنځته کول.
- د سیمینارونو، کنفرانسونو، او نورو علمي او کلتوري غونډو تنظیم او پکې ګډون کول.
- د قانون له احکامو سره سم د دولتي جایدادونو پلورل او د حکومت لپاره د جایدادونو اخیستل.
- د خلکو د دودونو سره سم د ملي، مذهبي او تاریخي مراسمو لمانځل.
- د دولتي ادارو، تصدیو او د منظور شویو پلانونو پلي کول، په شمول د ولایتي ساحې، او په کې د اسانتیاوو برابرول
- د سیمه ییزو اداري واحدونو د جوړولو او تنظیم په اړه حکومت ته د وړاندیزونه وړاندې کول.
- په نوبتي توګه ولایتي شورا مشورتي غونډو ته بلل.
- د قانون له احکامو سره سم د واک په حدودو کې د مکافاتو او مجازات ورکول.
- په ملي او رسمي ورځو کې د پوځي واحدونو درناوی منل، کوم چې د واحد قوماندان لخوا وړاندې کېږي.
- د عامه سفرونو په جریان کې د اقداماتو د ګړندي کولو او د حکومت د اهدافو د ترلاسه کولو لپاره د بیړنیو اقداماتو نیول.
- د بودیجوي لګښتونو تصویب، نغدي تادیات، د بودیجې د تعدیلاتو وړاندیزونه، او د مجرایي وړ د قراردادونو د اسنادو لیرد
- د حکومت د قانون د احکامو سره سم د خپل واک په حدودو کې جایدادونه په کرایه او اجاره ورکول.
- د قانون له احکامو سره سم د خپل واک په حدودو کې د پیرو (خریداری)، تفتیش او داوطلبی د کمیټو ټاکل.

- له تقينې اسنادو سره سم د ولايت دننه د مربوطه څانگو، ادارو او اړوند تصديو لپاره د اړينو توکو د تدارک امر ورکول.
- د دولت تر نفوذ لاندې د څانگو او ادارو د بوديجې لگښتونو کنټرول او څارنه. د بانکونو او حق څخه
- د قانون له احکامو سره سم د ښاروالۍ محصولاتو، نغدو پيسو او ډول ډول بيلانسونو له مخې د قانوني مالياتو راټولول، او د اړوند څانگو لخوا د اړوندو حسابونو تصفيه کول.
- په عمومي معيارونو او له ميټريک سيستم سره سم د وزنونو او اندازه گيريو تعين او تطبيق
- د اړونده ښاروالۍ له لارې د ژوند او مصرفي توکو د بېې کنټرول.
- په ولايت کې د بندرونو چارو ته پاملرنه او کنټرول يې.
- د غلو دانو د تدارک او پيرود، د ژوند د اړينو موادو د ليرد او ویش، او د کارمندانو د همکارۍ د چارو د تنظيم لپاره د لازمو پلانونو پلي کول.
- د زده کړې او روزنيزو پروگرامونو پلي کول او په دې برخه کې له ذيربطه سکتور سره مرسته کول.
- د نويو ښوونځيو، علمي او عرفاني ادارو، کتابتونونو او نورو مرکزونو په جوړولو کې د خلکو او ادارو همکاري راجلبول.
- په اړونده سيمه کې کلتوري او معنوي پراختيا او د روحاني پروگرامونو پلي کول.
- له ښاري پلانونو سره سم د عمده پلور او پرچون بازارونو په جوړولو کې د خلکو او ادارو همکاري راجلبول.
- د چاپيريال او ځنگلونو د ساتنې په اړه د خلکو او ادارو همکاري راجلبول.
- د اړوندو ادارو لخوا په ولايت کې د سړکونو ساتنه او پالنه.
- د دولتي دفترينو او ادارو د ساختماني چارو کنټرول او څارنه
- د اړتيا پر بنسټ په ښاري نقشو کې مرکز ته د تعديلاتو وړاندیز
- د مخابراتي شبکو اصلاح او پراختيا، د هغوی فعال ساتل او د پوستي او مخابراتي چارو گړندي کول.
- په ولايت کې د غير مسلکي کسانو لخوا د جعلي درملو او طبي موادو د پلور مخنيوی.
- کله چې په ولايت کې روغتيايي ستونزې او د ساري ناروغيو خپرېدل رامینځته شي، ذیصلاح چارواکو ته اړين وړاندیزونه وړاندې کول
- د کانونو کنټرول او څارنه او د کانونو د غيرقانوني استخراج او سوداگرۍ مخه نيول
- له اړوندو چارواکو سره په همکارۍ د اپيمو، چرسو او نورو مخدره توکو د کښت مخنيوی
- د دولتي ملکیتونو او ځمکو، ځنگلونو، څړځايونو، د اوبو سرچينو او نورو طبيعي سرچينو د ساتنې، کنټرول او د هغوی معقول استعمال
- د کرنې وزارت له لارې د کوچيانو او مالدارو خيلونو او قبيلو لپاره د څړځايونو جوړول،
- د سيمه ييزو خلکو اړتياوې ته په پام سره، د خلکو له دودونو او رواجونو سره سم د هغوی په ساتنې او عملي کولو کې همکارۍ

- د سیمه ییزو پراختیایي پلانونو په ډیزاین او چمتو کولو کې د سکتوري وزارتونو همکارۍ راجلبول
- د کوچنیو او منځنیو سیمه ییزو پروژو د جوړولو په اړه د پلان وزارت همکارۍ راجلبول کومو ته چې خلک عمومي اړتیا لري او یا ورته په ځانګړې بیړني حالت کې اړتیا لري.
- په ولایت کې د احصایوي معلوماتو او ارقامو په چمتو کولو کې مرسته او خلک دېته هڅول چې مسؤل ډلو او ګروپونو ته د باور وړ احصایوي معلومات چمتو کړي
- د کیفیت لرونکو محصولاتو د تولیداتو د زیاتولو په اړه ډاډمن اجرات ترسره کول
- د ټاکل شویو دندو په ترسره کولو کې د متنفذینو او علماوو مرسته او ملاتړ راجلبول، د جوماتونو، زیارتونو، مذهبي ځایونو او نورو مقدسو ځایونو په ساتنه، پاملرنې، ترمیم او جوړولو کې د خلکو او مربوطه ادارو همکارۍ راجلبول
- د حاجیانو او نورو مذهبي ځایونو ته د زیارت کونکو لپاره د پاسپورټ او نورو لازمي اسنادو په بشپړولو کې اسانتیاوې برابرول
- د کوچیانو، د څارویو ساتونکو او د دوی د قبیلو او خیلونو سره د څړځایونو په ښه او عادلانه کارولو کې مرسته کول او د دوی د ژوند شرایطو په ښه کولو کې، هکذا د دوی د محصولاتو لپاره د بازار موندنې اسانتیاوې برابرول .
- په ولایت کې د ملکي هوایی ډګرونو ساتنه او پالنه او د اړوندو څانګو له لارې د دوی امنیت ډاډمن کول.
- د الوتنې مهالویش په ښه تنظیم کولو او د مسافرینو لپاره د اړینو اسانتیاوو رامنځته کولو کې همکاري .
- په سیمه کې د قومي ډلو له لارې د کانالونو او کاریزونو په کیندلو او پاکولو، د بندونو او نورو اوبو لګولو سیستمونو د رغونې او یوړتیا لپاره خلک هڅول او ورسره همکاري کول.
- د وزیرانو شورا ته د خپل ولایت د کلیو او ښارونو لپاره مرکزي رهبرۍ ته د وړاندیزونو برابرول او وړاندې کول
- په ولایت کې د روښانفکرۍ او ترقي غوښتونکو نظرونو د ترویج په هکله لازم اجرات.
- وطن ته په راستنیدونکو پورې اړوند مسئلو کې اسانتیاوې برابرول
- په ولایت کې د کلیو د پراختیا په چارو کې اسانتیاوې برابرول او د هغوې فعالیتونو ته په اغیزمنه توګه د پلي کیدو زمینه مساعدول
- د سوداګرۍ، ساختماني، ترانسپورت، کرنې، تعلیم، طب، تحصیلاتو او نورو ګټورو ټولنیزو خدمتونو په برخو کې خصوصي سکتور پانګوونې ته هڅول او ترغیب
- د فرعي سړکونو جوړولو، پلونو او پلچکونو جوړولو، سړکونو او عامه ودانیو ترمیمولو لپاره د خلکو هڅونه او شریکول
- د افغاني سرې میاشتې ټولنې سره نږدې همکارۍ ترڅو عواید یې زیات شي او د هغې مالي اساس پرې پیاوړی شي او د خلکو رضا کارانه مرستې ورته راجلب شي.
- د ناڅاپي پیښو لکه زلزلې، سیلابونو، اورونو او ورته نورو طبیعي پیښو کې له زیانمنو ځایونو څخه له نږدې څارنه او د پیښو قربانیانو ته د لومړنۍ مرستې په چمتو کولو کې د خلکو او ذریعه ادارو همکاري راجلبول.
- د سپورتی ډګرونو او سپورتی کلبونو د جوړولو، پراختیا او پرمختیا له لارې د ملي، محلي او نړیوالو لرغونو سپورتونو په بیا رغونه او پراختیا کې د خلکو او ادارو همکاري راجلبول.

- په اړوند سیمه کې د وړ او مسلکي چارواکو په واسطه د تقنیني اسنادو، امرونو او قانوني لارښوونو او احکامو د پلي کولو په هکله د هغوی په همکارۍ یې کنترول او تطبیق.
- له هغو کارمندانو سره هر اړخیزه همکاري چې د مرکزي څانگو لخوا په اړونده ولایتي سیمه کې د رسمي دولتي دندو او هیئتې وظایفو د ترسره کولو لپاره ګمارل شوي دي.
- د یصلح اداراتو او ارګانونو ته د خپلو سیمه ییزه ادارو د وړاندیزونو اړائیه کول.

۱۵ مه ماده:

- والي به د دې قانون د (۱۴) مادې له مخې ټاکل شوي واکونه د اړوندو څانگو له لارې پلي کړي.
- د مرستیال والي واکونه به د والي لخوا ټاکل کېږي

۱۶ مه ماده:

- والي به د ورسپارل شویو دندو په پلي کولو کې حکومت ته مسؤل وي او مکلف دی چې خپل نوبتي راپور وړاندې کړي.

په کال ۱۳۶۷ کې د میزان په ۱۵ د مسلسل ګڼه ۶۶۷ مقررې کې «د افغانستان جمهوریت د وزیرانو شورا د سیمه ییزه ارګانونو د چارو د ادارې مقررې» چې په ۱۴ مادو کې د وخت د صدراعظم، سلطانعلی کشتمند لخوا یې د منظوری او په رسمي جریده کې د خپریدو حکم ورکړل شوې، پکې د سیمه ییزه چارو لپاره ځانګړې د چارو با صلاحیته اداره ایجاد کړه، پدې مقررې کې د والیانو د ټاکنې صلاحیت مستقیماً د جمهور رئیس او صدراعظم په واک و، صلاحیتونه او مسوولیتونه یې هم داسې ترتیب شوې و چې له سیمه ییزه ارګانونو د چارو له ادارې سره یې هیڅ تړاو نه درلود، یعنې والیان په نسبتاً مافوق مرتبه کې مستقیماً د دولت له رهبرۍ سره پیوند درلود.

البته د سیمه ییزه ادارو په هیڅ پخواني مقررو او قوانینو کې د والیانو د کادري رتبې، امتیازاتو او مستوره مادي منابعو په هکله څه ندې راغلي... یواځې په شاهي او امانی دوره کې یو لړ وظیفوي تفکیک د سیمه ییزه رهبرۍ او حکومتولۍ په هکله موجود و.

د ببرک کارمل په دور کې (حزب دیموکراتیک خلق افغانستان)

د والیانو د صلاحیتونو او مسوولیتونو څرنگوالی

په شل کلن جمهوریت کې د والیانو صلاحیت د خپلو سیمه ییزه بستونو په هکله تر شپږم بست پورې و، یعنې باغوان، رنګمال، برقي، میخانیک، صفاکار او دریور یې ټاکلی شوی

د جمهوریت په قوانینو او مقرراتو کې د ولایتي ادارو د مسوولیتونو په هکله کافي مواد شته خو د دوی د صلاحیتونو په هکله بیا واضح واکونه او د خپلواکه اجرائتو د انجام لپاره څه ډیر شی نلرو.

مثلاً د سیمه ییزه حکومتوالۍ لپاره هغه که ولایتي اداره ده، که ولسوالۍ او یا د کلیوالي دولتي ادارو رول او مسؤلیتونه، په اړوند قانون کې په لاندې ډول تفویض شوي دي:

- د سولې، ثبات او امنیت ډاډمن کول؛
- د قانون حاکمیت ډاډمن کول؛
- د افغان اتباعو د بشري حقونو درک کول، منل، ساتنه، ترویج او پراخول؛
- د کلتوري، ټولنیزو، اقتصادي او تعلیمي چارو پراختیا؛
- خلکو ته د اساسي خدمتونو وړاندې کول. هغه خدمات چې حکومت یې باید خلکو ته وړاندې کړي عبارت دي له: عدالت، امنیت، د خلکو د ژوند او د ملکیتونو د خونديتوب ډاډمنول، د عامه سړکونو او سفرونو د سهولتونو مهیا کول، د اوبو، رڼا، د سړک ترانسپورت او د فاضله اوبو د سیستمونو جوړول، روغتیا او تغذیه، تعلیم، بریښنا، سړکونه، محلي ترانسپورت، ښاري او کلیوالي زیربنا، کرنه او اوبه لگول، د طبیعي سرچینو مدیریت، د املاکو ثبت، ټولنیز امنیت، د ملي پیژندپانې کارتونو (تذکرو) ویش، د خصوصي سکتور پراختیا، ښاري خدمات لکه د کثافتاتو مدیریت او بیا رغونه، د ښاري ترافیک مدیریت او ولایتي سړکونه، تفریحي اسانتیاوې، د کتابتونونو جوړول او نور ارزښتناک خدمات چې خلک ورته اړتیا لري؛
- د اصول او مقرراتو په رڼا کې د ښې حکومتولۍ ډاډمن پلي کول، لکه شفافیت، خلکو ته حساب ورکول، د خلکو، په ځانگړې توگه د ښځو او ځوانانو گډون، د مدني ټولنې او خصوصي سکتور گډون، د نفوذ، اغیزمنتوب

- او موثریت په برخو کې د ګډون تامینول، د ډیموکراسي، د جنسیت مساوات، بدلون او دوام، عدالت او ټول شمولیت، د قانون حاکمیت ډاډمنول او د ټولنې په ټولو کچو کې د قانوني سیستمونو رامینځته کول؛
- په افغانستان کې د فقر او ناروغیو کمول او د زیرې پراختیا اهدافو پلي کول؛
- د طبیعي پېښو اداره کول او مبارزه؛
- د کوکنارو کښت له منځه وړل، د بدیل معیشت پروګرامونو پراختیا او ترویج؛
- د چاپیریال ساتنه، د طبیعي سرچینو مثبت او دوامداره کارول؛
- د اسلامي ارزښتونو ملاتړ او د مذهبي مراسمو او مناسباتو ترسره کول؛
- د افغانستان د ملي پراختیا ستراتیژۍ او ملي لومړیتوب پروګرامونو په پلي کولو کې مرسته او همکاري.

د والیانو او ولسوالانو اصلي دندې په ولایتي او د ولسوالیو په کچه عبارت دي له - :

- د سولې، امنیت، عامه نظم، ثبات، د قانون حاکمیت ډاډمنول، د بشري حقونو ساتنه او ترویج، ټولنیز، اقتصادي او تعلیمي پراختیا، د کفایت او کیفیت او اړتیا وړ مناسبو عامه خدمتونو چمتو کول،
- په ولایتي کچه د سالمې ادارې د ډاډمن کولو لپاره اړین ترتیبات نیول، د طبیعي پېښو له امله د رامینځته شوي تلفات او زیانونه کمول او د ناڅاپي طبیعي پېښو اداره کول،
- د کوکنارو کښت له منځه وړل او د بدیل معیشت پیاوړتیا،
- د فقر کمول،
- د مرکزي او سیمه ایزو ادارو د فعالیتونو ترمنځ همغږي رامینځته کول،
- د عامه چارو تنظیمول، د مالي مدیریت او تدارکاتو ښه کول،
- د ولایتي اداري پراختیا او د مؤثرې ادارې ډاډمنول،
- د اسلامي مراسمو او مناسبتونو د لمانځلو پورې د اړوند فعالیتونو ملاتړ کول،
- د افغانستان د ملي پراختیا ستراتیژۍ او نورو ملي لومړیتوب وړ پروګرامونو پلي کول په اړه یې د همکاريو راجلبول.

د والي صلاحیتونه او په پیاوړتیا او ملاتړ کې یې د مرکزي حکومت ګټي:

- والي د ولایتي ادارې لومړنی اجرایوي رییس دی.
- والي په ولایتي کچه د پلان جوړونې، بودیجې جوړولو او د اداري د پراختیا او امنیتي چارو د همغږۍ مسؤلیت لري .
- ځکه نو د والي د مقام پیاوړتیا او هغه ته د اړینو واکونو ورکول به والي ته دا توان ورکړي چې له نورو ولایتي څانګو سره ښه او ګټور پلانونه جوړ او همغږي وکړي، په شمول د سکتوري وزارتونو، ولایتي شوراګانو او ولایتي پراختیایي کمیټو او هم به د ثانوي واحدونو په تقویم کې لازيات موثره نقش ولوبوي.

- د ولايتي ادارې او د والي د مقام په پېاوړتيا سره د سيمه ييزې حکومتولۍ رهبرۍ کولی شي د هغو پلانونو پراختيا ته لاره هواره کړي چې د ولايت د اتباعو اړتياوې په ښه توگه پوره کړي .
- له سکتوري وزارتونو سره ډيره همغږي به د ولايتي ادارې د پلان جوړونې فعاليتونه پياوړي کړي . هغه فعاليتونه چې د اړينو پروگرامونو تمويل لپاره بوديجه ورکول کيږي او واليانو ته واک ورکولکيږي تر څو له سکتوري وزارتونو او د دوي مربوطه ثانوي واحدونو او د دوی فعاليتونه وڅاري . همدارنگه له سکتوري وزارتونو سره په همغږي سره د ولايت اداره مرکزي ادارو ته ډاډ ورکولی شي چې اړوند ولايتي څانگې او د مرکزي ادارو لخوا دويمې واحدونو ته ورکړل شوي پروگرامونه او فعاليتونه د تيرو پلانونو په څېر سم پلي کيږي

ولايتي پراختيايي پروگرامونه او پکې د والي نقش:

- د ولايتي پراختيايي کمېټو غونډې بايد لږترلږه په مياشت کې يو ځل د والي په مشرۍ ترسره شي . د دې غونډو د ترسره کولو هدف دا دی چې ډاډ ترلاسه شي چې ولايتي پلان جوړونه او بوديجه په منظم ډول او په خپل وخت ترسره کيږي، او ولايتي اداره دا پروسه په دقت سره څاري . د داسې غونډو جوړول به په سيمه ييزه کچه د دولتي ادارو ترمنځ ښه همغږي رامنځته کړي - د ولايتي پراختيايي کمېټې د غونډو په جريان کې، والي به د ولايتي ادارو سره اړينه همغږي وکړي شي ترڅو ولايتي پلانونه طرحه کړي او د دې پلانونو د ملاتړ لپاره اړوند لازمي بوديجه ورته چمتو کړي .

- والي به د اړتيا په صورت کې د ولايتي پلانونو په مدیریت او پلي کولو کې د نورو ولايتي ادارو سره همکاري وکړي

- والي به په منظم ډول د سيمه ييزه حکومتولۍ خپلواکې ادارې ته په ولايت کې د ترسره شويو فعاليتونو د پرمختگ په اړه منظم راپورونه ورکوي، په ځانگړې توگه هغه فعاليتونه چې د ولايتي پراختيايي پلانونو له پلي کولو سره سم ترسره کيږي

- والي، د ولايتي ادارې د اجرايوي رييس او د ولايتي پراختيايي کمېټې د مشر په توگه، دنده لري چې د ولايتي پراختيايي پلانونو او د ولايتي، ولسوالۍ، ښاروالۍ او کليو په کچه د نورو فعاليتونو او اقداماتو په شاملولو کې د جنسيت عدالت ډاډمن کړي

- والي بايد ډاډ ترلاسه کړي چې د جنسيت د برابرۍ اهداف د وزارتونو د سکتوري څانگو په ستراتيژيو او پلانونو کې شامل دي

- واليان بايد ډاډ ترلاسه کړي چې سيمه ايزې ادارې خلکو او ولايتي شورا ته راپور ورکوي او د دوی فعاليتونه بايد په منظمه توگه وڅاري ترڅو ډاډ ترلاسه شي چې دوی د لازمي خدمتونه لږترلږه له ټاکلو معيارونو سره مطابقت لري او خپل پراختيايي پلانونه په وخت سره پلي کوي . د داسې واک درلودل واليانو ته فرصت ورکوي تر څو ارائيه شوې خدمتونو له لږترلږه معيارونو سره برابر دي او د چمتو کولو لپاره يې له اړوند ثانوي واحدونو سره د شويو اخلاقي او اداري تړونونو سره سم پلي کيږي، والي بايد اړوند سکتوري څانگې د خپلو برنامو لپاره مسؤل وگڼي

- که چيرې د اړوندو وزارتونو سکتوري څانگې او برخې د خدمتونو په ارائيه کولو کې لږترلږه د منلو معيارونو څخه برخمن دي او ددې خدمتونو په چمتو کولو سره خلک کولی شي خپل شکايتونه د يادو څانگو څخه واليانو او ولايتي شوراگانو ته وسپاري . د شکايتونو په اړه د ډاډ له ترلاسه کولو وروسته، بايد د سپارل شوي شکايتونو په اړه د اړينو اقداماتو لپاره اړوند سکتوري څانگو ته راجع شي . که اړونده څانگه د ليست شويو ستونزو د سمولو او حل کولو لپاره اړين اقدامات ونه کړي، ولايتي شورا يا اداره چې شکايتونه يې ترلاسه کړي دي هغه به ولايتي دفتر ته واستوي، او ولايتي دفتر به هم په مرکز کې د اړوندو وزارتونو له څانگو سره اړيکه ونيسي . والي د اړوند ستونزو او مسلو د منطقي حل لپاره د اړينو اقداماتو مسؤليت لري او د دې ستونزو حل به ډاډمن کوي

په سيمه کې له مخدره توکو او نورو طبيعي آفاتو سره د مبارزې نقش:

- د مخدره توکو سره د مبارزې او له طبيعي آفاتو او پېښو سره د مقابلې په څير د پروگرامونو د پلي کولو لپاره، کوم چې د سکتوري وزارتونو او د ثانوي واحدونو له واک څخه بهر دي، اړين واکونه به والي ته ورکړل شي تر څو

پدې برخو کې، پخپله والیان مرکزي رول ولوبوي او د پلان جوړونې، بودیجې او لګښتونو مشري به هم پخپله کوي

- والي به له مخدره توکو سره د مبارزې د ټولو فعالیتونو او پروګرامونو څارنه او مراقبت کوي او وپورې اړوند ټولو مسلو کې به د پام وړ رول ولري، پشمول د پلان جوړونې، همغږۍ او د څارنې او ارزونې په اړه یې.

- والي د مخدره توکو سره د مبارزې په ټولو څلورو برخو کې په بشپړه توګه ښکیل دی، په ځانګړې توګه د کوکنارو د کښت دمخه عامه پوهاوی، بدیل معیشت، د کوکنارو له منځه وړل او د قانون پلي کول. په هر ولایت کې به د ناورین مدیریت کمیټه جوړه شي. دا کمیټه به د ولایتي کچې په کچه د چمتووالي، غبرګون او د پېښو د زیانونو او پایلو کمولو پورې اړوند مسلو څارنه او اداره کولو مسؤلیت ولري.

- والي به د ناورین او بېرني حالت د مدیریت کمیټې مشري کوي. دا کمیټه به په سیمه ایزه کچه د چمتووالي، غبرګون، بیارغونې او د پېښو د زیانونو د کمولو د لازمي فعالیتونو د څارنې او مدیریت مسؤلیت ولري.

- په کمیټه کې به د پېښو د چمتووالي او غبرګون د عمومي ریاست یا وزارت یو تن استازی، د ولایتي شورا یو تن استازی، د ولایت د ټولو سکتوري څانګو استازي، د افغان ملي اردو، افغان ملي پولیسو او د مدني ټولنې ډلو لکه د افغاني سرې میاشتې ټولنې استازي شامل وي.

منابع او مأخذ

- د سیمه ییزه ادارو پالیسی، Sub National Governance Policy «پالیسی اداره محلی افغانستان»، کال ۱۳۸۹
- مقررہ ریاست عمومی رهبری و تنظیم فعالیت ارگانهای محلی اداره دولتی، د غواپې میاشت ۱۵، کال ۱۳۶۰، د دې تقنینی سند مسلسل گڼه ۴۸۲
- د محلی ادارې قانون «قانون اداره محلی»، د جمهور رئیس ډاکټر نجیب الله په توشیح او د صدراعظم فضل الحق خالقیار په منظوری، د گڼې مسلسل شمېره ۷۵۳، نېټه ۱۰/۴/۱۳۷۰
- قانون ارگانهای محلی قدرت و اداره دولتی جمهوری دیموکراتیک افغانستان، د انقلابی شورا د رئیس هیئت د مشرتابه، ښاغلی ببرک کارمل په فرمان «۶۷»، د سند مسلسل شمېره ۵۸۹ نېټه ۳۱/۵/۱۳۶۴
- د محلی ادارو قانون، مسلسل گڼه ۵۸۴ نېټه ۱/۴/۱۳۶۴
- قانون اداره محلی، مسلسل گڼه ۷۹۳، نېټه د جمادی الاولی ۲۰ کال ۱۴۲۱، د مرحوم ملامحمد عمر مجاهد په فرمان «گڼه ۴۶۰»
- مقررہ اداره امور ارگانهای محلی شورای وزیران جمهوری افغانستان، د صدراعظم سلطان علی کشتمند په منظوری، مسلسل گڼه ۶۶۷ نېټه ۱۵/۳/۱۳۶۷
- د سیمه ییزه ارگانونو د واکونو لایحه، د مرحوم ډاکټر نجیب الله د وزیران شورا مصوبه، مسلسل گڼه ۱۶، نېټه ۱۰/۱/۱۳۶۷
- د افغانستان اساسی قانون، کال ۱۳۸۲، اتم فصل، مرتبط مواد
- ارزیابی عملکرد دولت، لیکوال دوکتور احمد سیر مهجور، ۱۳۹۱
- حکومتداری محلی، مطالعه مقایسوی حکومتداری محلی سنتی و مدرن در افغانستان، لیکوال فیض محمد ځلاند، اسد ۱۴۰۰
- د سیمه ییزو حکومتونو اداره، د شوراگانو او ښارولویو مدیریت، لیکوال: سید محمد مقیمی، پښتو ژباړن: عبدالمتمین ستانکزی، ۱۳۹۹
- د سیمه ییزه ارگانونو د قانون مسوده، کال ۱۳۹۹ د جوزا ۲۵، د سیمه ییزه ارگانونو خپلواکه اداره، د پالیسی معاونیت
- طرزالعمل اداره ولایت، طرز العمل اداره ولسوالی، ۱۳۹۸ کال، د عبدالمتمین بیګ لخوا د تکثیر حکم، مشتمل پر ۸۶ مادو او ۶۵ مخونو
- حکومتداری محلی در افغانستان، واحد تحقیق و ارزیابی افغانستان AREU لیکوال، آریا نجات، کال ۱۳۹۵
- Foundations for Local Governance, Editor, Fumihiko Saito 2008
- Making Local Governance Work, written by: Sue Goss,
- The Local Government System in India, 2016 by Parth Patel
- Introduction to Local Government with Local Government in Pakistan, by Dr. Sultan Khan 2013
- د لیکوال خپل یادښتونه، د ۱۳۹۵-۱۳۹۹ پورې...د فراه او لغمان ولایتونو، او د کابینې او دولتي کمیټو د مجالسو میمو..